

Fedir Vlasenko

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0002-5272-9018>

e-mail: vlasenkof@ukr.net

Evheniia Levcheniuk

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0002-0361-6455>

e-mail: levchenyuk@knu.ua

Dmytro Tovmash

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0002-4576-0703>

e-mail: tovmash@knu.ua

FEATURES OF THE CULTURAL TRANSFORMATION OF UKRAINIAN SOCIETY: A SYNERGISTIC APPROACH

Abstract

The article attempts to outline the essence of transformation processes in Ukrainian culture. Analyzed are both positive and negative phenomena in the cultural sphere of modern Ukrainian society. The analysis of culture from the point of view of a synergistic approach, which is based on the provisions of holism, the recognition of the integrity of culture as its immanent property, is supported thanks to and despite differentiation and integration, changes in instability and stability, qualitative changes associated with the emergence of new formations and the preservation of traditional foundations in culture. It is noted that the likelihood of the emergence of new cultural forms and institutions of culture is still not guaranteed to overcome social instability. The level of chaos and risk increases in a situation of changes in the external context for the socio-cultural organism and corresponding changes in culture in society. It is substantiated that the dialectical connection between «chaos and risk», a one-sided interpretation of sociocultural instability arises from an underestimation

of the capabilities of culture, many of its components, such as anthropo-socio-cultural systems that self-organize.

It has been proved that socio-cultural processes of self-organization allow a certain degree of influence on them, because at one of the stages of development, the «measure of chaos» and «measure of order» are violated, due to which the spontaneity, unstructuredness of changes contribute to the formation of «false attractors» that enhance negative processes and tendencies. Comprehension of the unity of all components of the sociocultural sphere in the integral system of sociocultural reality creates the preconditions for the regulation of contradictory cultural and transformational processes. One of these mechanisms of state regulation is cultural policy.

Based on a comparison of the basic principles of cultural policy of Ukraine and the countries of the European Union, it was stated that the latter approve the concepts of «public-private partnership» and «distribution of efforts» between state and non-state sources of funding for culture. One of the main tasks of cultural policy was the desire for democratization, decentralization and development of the cultural life of the population as a whole. In Ukrainian society, the processes of self-organization in culture are activated, there are manifestations of a new social order – civil society and its socio-cultural institutions, a legal state based on democratic principles.

Keywords: culture, society, self-organization, transformation processes, cultural transformation.

Власенко Федір Павлович

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-5272-9018>

e-mail: vlasenkof@ukr.net

Левченко Євгенія Вікторівна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-0361-6455>

e-mail: levchenyuk@knu.ua

Товмаш Дмитро Анатолійович

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-4576-0703>

e-mail: tovmash@knu.ua

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД

Резюме

У статті зроблена спроба окреслити сутність трансформаційних процесів в українській культурі. Проаналізовано як позитивні, так і негативні явища в культурній сфері сучасного українського суспільства. Здійснено аналіз культури з точки зору синергетичного підходу, який спирається на положення холізму, визнання цілісності культури як її іманентної властивості, що підтримується завдяки і всупереч диференціації й інтеграції, зміні нестійкості і стабільності, якісним змінам, пов'язаним з виникненням нових утворень та збереженням традиційного підґрунтя в культурі. Наголошується, що велика ймовірність виникнення нових культурних форм й інститутів культури ще не гарантує подолання соціальної нестабільності. Рівень хаотизації і ризику зростає в ситуації змін зовнішнього для соціокультурного організму контексту і відповідних змін культури в суспільстві. Обґрунтовано, що діалектичний зв'язок «хаотизації і ризику», однібічне трактування соціокультурної нестабільності виникає з недооцінки

можливостей культури, безлічі її складових як антропосоціокультурних систем, що самоорганізуються.

Доведено, що соціокультурні процеси самоорганізації допускають певну міру впливу на них, тому що на одному з етапів розвитку «міра хаосу» і «міра порядку» порушуються, завдяки чому спонтанність, неструктурованість змін сприяють формуванню «помилкових аттракторів», підсилюють негативні процеси і тенденції. Осмислення єдності всіх складових соціокультурної сфери в інтегральній системі соціокультурної реальності створює передумови для регулювання суперечливих культурно-трансформаційних процесів. Одним із таких механізмів державного регулювання є культурна політика.

На основі порівняння основних засад культурної політики України і країн Європейського Союзу констатовано, що в останніх утверджуються концепції «державно-приватного партнерства» і «розподілу зусиль» між державними і позадержавними джерелами фінансування культури. Одним із головних завдань культурної політики стало прагнення до демократизації, децентралізації і розвитку культурного життя населення в цілому. В українському суспільстві активізуються процеси самоорганізації в культурі, наявні прояви нового соціального порядку — громадянського суспільства і його соціокультурних інститутів, правової держави, заснованої на демократичних принципах.

Ключові слова: культура, суспільство, самоорганізація, трансформаційні процеси, культурна трансформація.

Вступ

Трансформаційні процеси в українському суспільстві породили у сфері культури як позитивні, так і негативні явища. Ситуація в означеній галузі характеризується новими «індексами» і мірою свободи. Це виявляється в утвердженні нових способів самореалізації у творчості, продукуванні різних сюжетів, що за умов тоталітарно-адміністративного контролю за культурою було практично нездійсненним. Народу і його культурі повернені імена авторів і їх твори, які були викреслені з історії мистецтва і літератури, що уможливило духовне оновлення і культурне розкріпачення. Але цей процес не відбувається безболісно. Виникла дуже суперечлива тенденція, що характеризує нинішню соціокультурну ситуацію: повернення із забуття імен багатьох діячів культури супроводжується одночасним вилученням з культурного ужитку інших, які не «вписуються» в процес демократичних перетворень.

Сучасна соціокультурна ситуація має ще одну важливу рису: набуває розмаху комерціалізація культури, що призводить до фінансової неспроможності більшості населення задовольняти культурні потреби, суттєво обмежує доступ більшості громадян до вітчизняних та світових надбань

культури і мистецтва. Комерціалізація культури призвела до створення атмосфери конкуренції, в якій перемагає сильніший. У результаті діалог культур перетворюється в монолог, що породжує загрозу національного духу культури. Вітчизняні дослідники намагаються осмислити соціокультурні зміни, що відбуваються в Україні. Відсутність часової дистанції (а у деяких випадках безпосередня включеність в події) зумовили необхідність пошуку нових методологічних підходів і обґрунтувань для ухвалення конструктивних рішень. Передовсім тому, що традиційними для соціально-гуманітарного знання методами було складно вирішити найважливіші завдання: усвідомити сенс масштабних і динамічних процесів еволюційних перетворень; зрозуміти дію механізмів самоорганізації в умовах руйнації системи ціннісних орієнтацій; знайти необхідні форми регулювання, що дозволяли б знижувати рівень соціальної нестабільності.

Аналіз соціокультурних змін, пов'язаних з проведенням соціально-економічних реформ, на наш погляд, не може не спиратися на системні принципи, що зумовлюють врахування внутрішніх і зовнішніх чинників (глобалізаційного контексту і пов'язаних з ним процесів). В якості методологічного інструментарію може слугувати теорія самоорганізації дисипативних систем (синергетика), що дозволяє охопити весь спектр соціокультурних змін українського суспільства, яке вступило у період «революційних змін». Культура в періоді фазових взаємопереходів від хаосу до порядку, передбачає простір свободи і детермінізму, мінливості й усталеності. Тому осмислення цілісності культури в добу нестабільності структурно-формотворчих і ціннісно-смыслових структур — це перший крок до визначення вектора розвитку культури, прогнозування майбутніх трендів. З цього випливає, що будь-якого роду дії у сфері культури носять імовірнісний характер, оскільки подолання «перехідності», як правило, вимагає радикальних трансформацій в антропосоціокультурних системах.

У науковій літературі існують різні підходи до пояснення сутності культури. Це, зокрема, дослідження соціальних детермінант культури, представлені працями Д. Белла, Е. Гідденса, Г. Зіммеля, Е. Дюркгейма, К. Мангейма, Т. Парсонса, П. Сорокіна та ін. Соціально-культурологічні дослідження, представлені роботами М. Вебера, Н. Еліаса, К. Леві-Строса, С. Хантінгтона, Й. Хейзінги, Ф. Фукуями, М. Шелера, О. Шпенглера тощо. Критичний підхід до розуміння ролі культури відображений у працях Ж. Бодрійяра, Ф. Гваттарі, Ж. Дельоза, Ф. Енгельса, К. Маркса, Г. Маркузе, З. Фройда, Е. Фрома, М. Фуко та ін. На інтегративній ролі культури акцентують свою увагу вітчизняні вчені: Т. Аболіна, В. Андрущенко, Л. Губерський, С. Кримський та інші. Отже, проблема культури, її ролі і значення у функціонуванні суспільства на сьогодні є досить ґрунтовно дослідженою. Однак, залишається низка проблем, що пов'язані з трансформаційними тенден-

ціями сучасної культури, які потребують теоретичного й практичного вирішення.

Метою даної статті є окреслення особливостей та основних тенденцій культурної трансформації в сучасному українському суспільстві. *Методологічну основу* статті складають різні методи пізнання і концептуальні підходи, зокрема: історичний метод — для вивчення особливостей розвитку культури як динамічного соціального явища; діалектичний метод — для виявлення загальних та особливих ознак, закономірностей виникнення, функціонування та трансформації культурної сфери суспільства; компаративний метод — для виявлення особливостей культурної політики України і країн Європейського Союзу. Синергетичний підхід дозволив розглянути культуру як цілісну систему, що складається з множини елементів, які взаємодіють між собою та навколишнім середовищем.

Результати дослідження

Зміни, що відбуваються сьогодні, пов'язані з пошуком нових форм культури, ієрархії цінностей, генеруванням нових сенсів. Всі рівні системи пронизує нелінійність, що розгортається за принципом полілогу — особливого принципу взаємодії, як усередині однієї системи, так і між системами, в умовах «перехідності» [1], характеристикою якого є становлення структурної цілісності, заснованої на складних переплетіннях явищ, подій. Народження нових форм і процесів відбору культурної спадщини протікають в означених системах не одночасно. Значна частина культурної спадщини включається в новий соціальний контекст, знаходячи інше звучання і сенси в сучасній культурі. Нелінійність розвитку культури в часі і просторі сприяє самооновленню і самозбереженню культури, пов'язуючи минуле з майбутнім, відбираючи з сьогодення зразки поведінки, норми і цінності, що виявилися ефективними для підтримки динамічної рівноваги в антропосоціокультурній системі.

Синергетичний аналіз культури спирається на положення холізму, визнання цілісності культури як її іманентної властивості, що підтримується завдяки і всупереч диференціації і інтеграції, зміні нестійкості і стабільності, якісним змінам, пов'язаним з виникненням нових утворень і збереженням традиційного підґрунтя в культурі. У цих ритмах і динаміці, що відображає нескінченність процесу саморозвитку культури, полягає «пульсація» живої культури — цього світу створюваних людиною штучних порядків, об'єктів, середовища для забезпечення форм спільної життєдіяльності людей і одночасно світу, що творить саму людину.

Як зазначав В. Межуєв, якщо виходити з філософського тлумачення культури, то культура — це все, що існує в світі за законами свободи. Водночас він закликає відрізнити культуру від всього, що існує за іншими законами [2]. Хоча у розвитку культурної системи, дійсно, можна помітити

«свою власну долю», відхилення від закономірностей, повторюваності і циклічності, однак з цього не виходить, що розвиток культури — це результат винятково спонтанної, не раціональної, діяльності людей. Нами поділяється точка зору, що культура — це відкрита динамічна система. Такий підхід до культури не виключає впливу зовнішніх обставин і дії випадковостей на її розвиток, проте виходить з того, що «детермінанти» культури все-таки у ній самій. Тому внутрішні потенції культури, пов'язані, звичайно ж, з творчою діяльністю людини, невичерпні. Будь-яка культура, підкреслював П. Сорокін, як внутрішньо інтегрована система є автономною саморегульованою, самокерованою, «збалансованою» єдністю [3]. У суспільстві за таких умов актуалізуються віртуальні соціальні утворення. Люди, що їх створюють, беруть участь у процесах соціальної взаємодії, а потім ці утворення зникають, щоб десь зорганізуватись знову. Їх нестійкість обумовлює появу принципово нових соціальних сенсів і зв'язків. З цього випливає, що основною стратегією життєдіяльності стає «комунікація-пошук», а основною характеристикою способу буття людини і її власних буттєвих можливостей — проблематичне існування.

Однак, велика ймовірність виникнення нових культурних форм й інститутів культури ще не гарантує подолання соціальної нестабільності. «У всі часи суспільству загрожує хаотизація», — стверджує І. Яковенко [4, с. 9]. Але хіба настільки одновимірне співвідношення між стабільністю суспільства і стабільністю культури, як зазначає цей автор далі: «Чим стабільніше суспільство, тим оптимальніша його культура, чим краще вписане воно в природний контекст, тим менший хаос (а значить і рівень ризику) в стабільних умовах. Рівень хаотизації і ризику зростає в ситуації змін зовнішнього для соціокультурного організму контексту і відповідних змін культури в суспільстві» [4, с. 11]. Подібний зв'язок «хаотизації і ризику», однобічне трактування соціокультурної нестабільності витікає, на наш погляд, з недооцінки можливостей культури, безлічі її складових як антропо-соціокультурних систем, що самоорганізуються.

Таким чином, соціокультурні процеси самоорганізації допускають певну міру впливу на них, тому що на одному з етапів розвитку «міра хаосу» і «міра порядку» порушуються, завдяки чому спонтанність, неструктурованість змін сприяють формуванню «помилкових аттракторів», підсилюють негативні процеси і тенденції.

Так і сталося в кінці 90-х рр. XX ст., коли в результаті проведених реформ, утворення ринкових відносин різко припинилася державна підтримка сфери культури. Відповідно, культура не повною мірою виконувала свої функції, пов'язані з інтеграцією суспільства і передачею соціокультурного досвіду. У результаті чітко позначилася загроза духовної кризи, бо людина кризової епохи, знаходячись у «втомленій культурі», втрачає орієнтири свого існування, втрачає здатність активно включитися

у процесі соціальних перетворень; знижується і рівень загальної культури та культурних потреб.

Осмилення єдності всіх складових соціокультурної сфери в інтегральній системі соціокультурної реальності створює передумови для регулювання суперечливих культурно-трансформаційних процесів в Україні.

У сучасному суспільстві, яке «наздоганяє» європейські стандарти, співіснують традиційне, посттрадиційне і модерне з певною відносною незалежністю культури. Складаються умови для нового структурування останньої як результату модернізаційних змін, починають окреслюватись риси нової соціокультурної реальності, яка виявляється у подоланні заідеологізованості культури; переоцінці цінностей і формуванні нової їх ієрархії; зростанні ступенів свободи, багатоманітності напрямів духовного життя; знятті жорсткого централізованого управління сферою культури; формуванні нової інфраструктури сфери культури і нових принципів управління нею; появі недержавного сектора культури та комерціалізації культурної діяльності; складанні нових відносин між учасниками культурного життя (між митцем, публікою, критикою та громадськістю); посиленні впливу західної культури [5].

У наукових дослідженнях визначаються декілька ключових складників культурної трансформації, що відбувається в Україні упродовж останніх 15–20 років [6]. 1) Ідеологічна трансформація або зміни в системі цінностей. Це насамперед перехід від раніше насадженого «згори» колективізму до швидкого поширення індивідуалістичних цінностей; від світогляду, породженого радянською зрівнялівкою та «економікою дефіциту» — до світоглядних настанов західного «суспільства споживання». 2) Зміни на символічному рівні. Полем таких змін стали передусім вітчизняна історія, культура. Зокрема символічні зміни втілювалися в таких культурних практиках, як «реабілітація» та повернення в обіг раніш заборонених чи небажаних митців і творів, зміни в музейних експозиціях, усунення багатьох пам'яток діячам радянської доби, перейменування вулиць і навіть міст тощо. 3) Інституційні зміни. Тут йдеться не стільки про радикальні реформи органів управління галуззю чи мережі державних закладів культури, а про господарчу трансформацію культурної галузі, запровадження ринкових засад у багатьох її секторах, поступове (а в останні кілька років — уже доволі динамічне) зростання приватного, вільно-ринкового сектора в культурі, уможливлене обмеженням і регламентацією втручання держави в культурні процеси, а передусім — створенням юридичної бази для діяльності недержавних культурних інституцій, для розвитку структур вітчизняного культурного ринку. 4) Трансформація культурно-дозвіллевих практик. Соціологічні дослідження засвідчують: за минулі роки відбулися масштабні зміни в структурі та характері культурної діяльності й дозвіллі наших громадян. Чимало масових культурних практик, пов'язаних із

штучно низькими цінами на товари та послуги, за означений період помітно занепадають, натомість розвиток нових елементів культурної сфери (таких, як шоу-бізнес, музична індустрія, індустрія розваг) часто носив стихійний характер і не приносив очікуваних інвестиційних та креативних стимулів українській культурі.

В останні роки в Україні позначився поворот до культурної політики. Важливим напрямом культурної політики є виконання положень Конституції України стосовно права кожного на участь в культурному житті і користування установами культури, на доступ до культурних цінностей [7]. Доступ до культурних надбань і установ ускладнюється рядом нових обставин, що склалися у соціально-економічному житті: значна частина населення має досить низькі доходи, а це означає, що означена категорія людей не взмозі платити за навчання дітей; не взмозі хоч би раз на місяць відвідати театр, концерт або подивитися кінофільм. Проблема загострюється також і крайньою соціальною диференціацією суспільства, яка глибоко проникла і в молодіжне середовище. Якщо в дитинстві, в юності людину не ввели у світ мистецтва, не навчили зачитуватися хорошими книгами, не знайшли часу допомогти відчутти таїнство музики, світу театру, цього не виправити у дорослому віці. За цих умов необхідно запобігти спробам скорочення системи художньої і музичної освіти. Це може обернутися тільки негативними наслідками.

Все більш актуальним стає ухвалення гарантій держави щодо доступності цінностей культури кожній людині. Якщо держава відмовляється від безкоштовного надання послуг, як було раніше, то, виходячи з реального стану справ принципове збільшення витрат бюджету на культуру стає актуально необхідним. Ми розуміємо, що при крайньому соціальному розшаруванні суспільства середні цифри звучать непереконливо, але є різні механізми, що дозволяють зробити так, щоб ці гроші потрапили саме тим, хто цього потребує. І, перш за все, молоді, дітям, підростаючому поколінню. Залучення його до культури, включення у світ культури — завдання загальнодержавного значення.

Тривогу викликає і те, що останнім часом відбувається скорочення гуманітарної освіти. Те, що предмети інтелектуально-світоглядного змісту різко скорочуються, а то і зовсім зникають із системи освіти, наносить вже сьогодні і завдасть в майбутньому колосального збитку культурі і розвитку суспільства в цілому. Важливим напрямом культурної політики держави є створення умов для творчості, підтримка талантів художника, письменника, композитора, музиканта, що збагачують духовне життя суспільства. Є численні форми підтримки творчих працівників: державні премії, президентські гранти, стипендії для молодих художників і науковців. Однак, питання соціального статусу, захисту прав творчих людей залишаються відкритими.

Нова модель культурної політики орієнтована на закріплення соціальних змін в суспільстві і розрахована на підтримку суспільної структури, що складається, особливо в тій її частині, де відбулася заміна партійної номенклатурної еліти елітою економічною і політичною. Пріоритети найближчого розвитку визначатимуться процесами глобалізації культури на основі розвитку інформаційних технологій і процесами розвитку ринку з його «законом максимізації прибутку». Як стверджує сучасна дослідниця Понаріна Н., ми спостерігаємо взаємодію та взаємопроникнення глобального і локального рівня культур. «У недалекому минулому провідну роль грали національні імперативи культурної політики, то сьогодні все в більшій мірі на арену виходять сили, які висувають на перший план імперативи глобалізаційні, відбувається певне розмивання меж між зовнішньою і внутрішньою культурною політикою, формування їх нового взаємозв'язку. Цей взаємозв'язок проявляється в підвищенні значення зовнішніх умов для культурної політики на локальному рівні — інакше вона буде перекинута всесвітніми глобальними потоками [11, с. 124]. Наслідком цих процесів повинна стати природна орієнтація культури як на «смаки і потреби великих мас», розвиток її комерційного варіанту, так і на «найбільш забезпечені верстви населення», «нові еліти». Очевидно, що подібний плюралізм призведе до штучного вилучення із сфери функціонування культури цілого пласту культурних феноменів, що дисонують з означеними ідеологічними установками.

Отже зміни, що відбуваються у світі і Україні, не можуть не відбиватися і на процесах, що відбуваються в культурі. Одним з чинників, що впливає на сучасний розвиток культури, є інформаційна революція, що принципово змінила «спосіб входження» в культуру, коли не відвідини музеїв, театрів, виставок, а Інтернет, телевізор і смартфон стали головним «вікном в культуру». Ця тема зараз широко обговорюється серед учених, педагогів, батьків і викликає суперечливі оцінки: від повного захоплення можливостями сучасних інформаційно-комунікативних технологій до тривожних попереджень про негативні наслідки такого способу отримання інформації [8]. Життя мистецтва на телевізійному екрані — це інше життя, і які наслідки такого спілкування людини з літературою, живописом, театром, ще належить вивчити і зрозуміти. Не менш складно відповісти і на питання: що відбудеться з самим мистецтвом. Добре, що ця тема так активно обговорюється, але питань залишається більше, ніж відповідей. Є інші принципові зміни в розвитку цивілізацій різних країн і народів, які пов'язані з глобалізацією. Це об'єктивний процес, що зближує народи, це розповсюдження загальних моделей, стилів, стандартів зразків життя на різні держави і континенти. Можна проїхати з півночі на південь і зі сходу на захід і побачити одні і ті ж марки машин, назви фірм, моделі одягу, швидке харчування в «Макдональдс» тощо. Глобалізаційні процеси

є основним джерелом етнонаціональної напруги — вони опосередковані культурними взаємообмінами, вільною торгівлею, інтенсивним розвитком туризму, і головне — формуванням наднаціональних, глобальних економічних і політичних структур, які відповідним чином спрямовують розвиток культури у відповідному напрямку. «Взаємозв'язок політичного і лінгвокультурного аспектів наочно простежується в сфері діяльності міжнародних політичних урядових і неурядових організацій, таких як ООН, ЄС, ОБСЄ, та ін. Міжнародне право і міжнародні угоди типу Хельсинських, документи про права людини є результатом діяльності цих організацій і сприяють розвитку в світі демократичних процесів, забезпечуючи співіснування єдності в різноманітні мов і культур» [10, с. 25]. Отже, з однієї сторони, глобалізація нівелює культурні відмінності, зменшуючи значення національної культури а, з іншої, приводить до інтенсивних процесів розвитку етнічної культури.

Саме у цій ситуації у всьому світі яскраво позначився активний розвиток і, відповідно, посилення уваги до етнічної і національної культури, зокрема і в Україні, де активно працюють національно-культурні об'єднання, створюються етнічні колективи з їх неповторним, унікальним колоритом, відновлюються звичаї, традиції. Сьогодні політики і учені говорять про настання нової хвилі розвитку етнічності. Тут етностимулюючі чинники в сучасному суспільстві (високий рівень соціальної мобільності, інтенсивні процеси в економічній сфері) посилюються завдяки процесам «імпортування» праці й інтенсивністю міграційних процесів.

Масштабність і складність трансформаційних процесів в українській культурі обумовлюють зростання значення розробки моделей культурної політики. Необхідність розробки таких моделей пояснюється різними підходами до визначення її цілей, механізмів реалізації і результатів. Формування тих чи інших моделей культурної політики залежить від політичних і економічних факторів. За принципом фінансування виокремлюють чотири моделі культурної політики (американську, англійську, німецьку, скандинавську) [9].

Аналіз моделей культурної політики різних країн дозволяє стверджувати, що принципи сучасної культурної політики повинні відповідати розвитку сучасного суспільства. У них повинні вміло поєднуватися принципи децентралізації і глобалізації. Проте, важливо зрозуміти, наскільки результати державної дії в даній сфері відповідають основним цілям культурної політики. При цьому необхідно виділити компоненти державного регулювання. Це зокрема, правові, організаційні, фінансові, експертні, маркетингові методи здійснення культурної політики.

Розглядаючи вплив держави на культурну політику, можна виділити низку тенденцій державної політики в галузі культури. По-перше, ступінь втручання держави у культурну політику безпосередньо не залежить

від масштабів її участі у фінансуванні культурної політики. По-друге, у випадку, якщо держава знімає із себе обов'язки повного фінансування сфери культури, вона виконує роль стимулювання залучення коштів у розвиток культурної сфери з різних джерел, створюючи для цього відповідні умови. По-третє, процес децентралізації культурної політики не означає, що держава повністю відмовляється від управління сферою культури і передає зобов'язання місцевій владі. По-четверте, економічно розвинені держави використовують різні моделі фінансування сфери культури в регіоні, але прагнуть дистанціюватися від процедури розподілу коштів, що виділяються, створюючи для цього спеціальні структури. По-п'яте, держава у міру здійснення своєї культурної політики все більше стає зацікавленою у розширенні кількості учасників культурної політики, оскільки це створює додаткові можливості для розвитку культури.

Порівняння основних засад культурної політики України і країн Європейського Союзу дає підстави стверджувати, що в останніх утворюються концепції «державно-приватного партнерства» і «розподілу зусиль» між державними і позадержавними джерелами фінансування культури. Однією із складових мети культурної політики стало розширення доступу до культури широких верств населення. Під цим розуміється прагнення до демократизації, децентралізації і розвитку культурного життя населення в цілому. Подібне широке трактування однієї з цілей сучасної культурної політики включає в себе модернізацію установ і закладів культури, поліпшення якості засобів масової інформації, популяризацію національної культури за кордоном і підтримку її самобутності всередині країни.

Висновки

Феномен «культурна політика» передбачає три соціально значущих умови. По-перше, планування культури, яке визначає попит, пропозицію і економічні чинники виробництва і споживання продуктів культури. По-друге, мета культури, яка представляє соціальні і економічні результати розвитку суспільства і його інститутів. По-третє, механізми розвитку культури, що включають фінансові компоненти, юридичні засоби, у тому числі, законодавчі акти і заходи регламентації в підтримку національної культури.

В українському суспільстві поступово активізуються процеси самоорганізації в культурі, наявні прояви нового соціального порядку — громадянського суспільства і його соціокультурних інститутів, правової держави, заснованої на демократичних принципах. Виконання культурою в умовах нестабільності своєї інтегративної функції вимагає комплексного підходу до культурної політики з метою формування єдиного (цілісного) культурного простору, вдосконалення функціонування соціокультурної сфери тощо. Однак, сьогодні доводиться говорити про недостатній рівень ви-

вчення й осмислення ролі культури в процесах демократизації суспільства, націєтворення, євроінтеграції України.

Список посилань:

1. Астафьева О. Н. Полилог в условиях транснационализации культурного пространства: новая реальность глобализирующегося мира. Теория и практика культуры. Альманах. М., 2006. Выпуск № 4. С. 6–18.
2. Межуев В. М. Как возможна философия культуры. Постижение культуры: Ежегодник. М., 2000. Вып. № 10. С. 21–28.
3. Сорокин П. А. Социальная и культурная динамика: исследование изменений в больших системах искусства, истины, этики, права и общественных отношениях; пер. с англ. В. В. Сапова. СПб., 2000. 1054 с.
4. Яковенко И. Г. Риски социальной трансформации российского общества: культурологический аспект. М., 2006. 176 с.
5. Моль А. Социодинамика культуры; пер. с фр. / Предисл. Б. В. Бирюкова. Изд. 3-е. М.: Издательство ЛКИ, 2008. 416 с.
6. Культурна політика в Україні: аналітичний огляд / О. А. Гриценко, Г. О. Андрес, І. С. Булкіна та ін.; ред.-упоряд.: О. А. Гриценко: Укр. центр. культ. дослідж. К.: УЦКД, 2007. 160 с.
7. Конституція України: Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. К.: Парлам. вид-во, 1997. 98 с.
8. Петров В. М. Социальная и культурная динамика: быстротекущие процессы (информационный подход). СПб.: Алетейя, 2008. 336 с.
9. Benhamou F. L'économie de la culture. 5e éd. Paris: La Découverte, 2004. 128p.
10. Глобализация языка и культуры: специфика и место в системе глобальных процессов современности О. В. Ожегова, Г. И. Петрова. 2017. ISBN 978–5–94621–601–2.
11. Понарина Н. Глобализация современных общественных процессов. Социальные науки. 2016. № 4 (14). С. 122–130.

References:

1. Astaf'eva O.N. (2006). Polilog v uslovijah transnacionalizacii kul'turnogo prostranstva: novaja real'nost' globalizirujushhegosja mira. *Teorija i praktika kul'tury. Al'manah*. M. Vypusk № 4. S. 6–18. [in Russian].
2. Mezhuev V.M. (2000). Kak vozmozhna filosofija kul'tury. *Postizhenie kul'tury: Ezhegodnik*. M. Vyp. № 10. S. 21–28. [in Russian].
3. Sorokin P.A. (2000). Social'naja i kul'turnaja dinamika: issledovanie izmenenij v bol'shijh sistemah isskustva, istiny, jetiki, prava i

- obshhestvennyh otnoshenijah; per. s angl. V.V. Sapova. SPb. 1054 s. [in Russian].
4. Jakovenko I.G. (2006). Riski social'noj transformacii rossijskogo obshhestva: kul'turologicheskij aspect. M. 176 s. [in Russian].
 5. Mol' A. (2008). Sociodinamika kul'tury. Per. s fr. / Predisl. B.V. Birjukova. Izd. 3-e. M.: Izdatel'stvo LKI, 416 s. [in Russian].
 6. Kulturna polityka v Ukraini: analityčnyj ohljad / O.A. Hrycenko, H.O. Andres, I.S. Bulkina ta in.; red.-uporjad.: O.A. Hrycenko: Ukr. centr. kult. doslidž. K.: UCKD, (2007). 160 s. [in Ukrainian].
 7. Konstytucija Ukrainy: Prynjata na V sesiji Verxovnoji Rady Ukrainy 28 červ. 1996 r. K.: Parlam. vyd-vo, (1997). 98 s. [in Ukrainian].
 8. Petrov V.M. (2008). Social'naja i kul'turnaja dinamika: bystrotekushhie processy (informacionnyj podhod). SPb.: Aletejja. 336 s. [in Russian].
 9. Benhamou F. (2004). L'économie de la culture. 5e éd. Paris: La Découverte, 128p. [in French].
 10. Globalizacija jazyka i kul'tury: specifika i mesto v sisteme global'nyh processov sovremennosti O.V. Odegova, G.I. Petrova. (2017). ISBN 978-5-94621-601-2 [in Russian].
 11. Ponarina N. (2016). Globalizacija sovremennyh obshhestvennyh processov. *Social'nye nauki*. № 4 (14). S. 122–130. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 18.10.20

© Власенко Ф.П., Левченко Є.В., Товмаш Д.А., 2020